

Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Yüzyılında Bankacılık Tarihi

M. Esra Atukalp¹

Özet

Türkiye Cumhuriyeti'nde bankacılık sektörü, milli bankacılık dönemi (1923-1944), özel bankacılık dönemi (1945-1959), planlı dönem (1960-1980), finansal serbestleşme dönemi (1981-2001), yeniden yapılandırma dönemi (2002 sonrası) ve sonrası şeklinde ele alınabilir. Söz konusu dönemler ekonomi politikalarının etkisi sonucu şekillenmektedir. Bu çalışmanın amacı Türkiye Cumhuriyeti'nin birinci yüzyılında bankacılık sektöründe tarihsel gelişimin incelenmesidir. Bu kapsamda bankacılık dönemlerinde mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının kuruluşları incelenmiş, Cumhuriyetin 100. yılında faaliyet gösteren mevduat bankaları ise kuruluşlarından bu yana, söz konusu olan unvan, mülkiyet yapısı ve faaliyet alanı değişikliği, birleşme gibi nedenlerle meydana gelen değişiklikler doğrultusunda incelenmiştir. Bankacılık tarihi sırası ile şu aşamalardan oluşmaktadır: Cumhuriyetin kuruluşunda yabancı sermayenin kontrolünden çıkılması ve Türk iktisadi varlığının oluşturulmasında bankalara ve bankaların kurulmasında ise devletin desteğine önem verilmesi; devletçi politikalar yerine liberal politikaların uygulanması, kalkınma planlarında işaret edilen noktalara yönelik sistemin kurulması, bankacılıkta yeniden yapılandırma döneminin etkileri ve sonrası.

Anahtar Kelimeler: bankacılık, tarih, Türkiye Cumhuriyeti, birinci yüzyıl.

Jel Kodları: G20, G21.

Banking History in the First Century of the Republic of Türkiye

Abstract

The banking sector in the Republic of Türkiye, can be considered as national banking period (1923-1944), private banking period (1945-1959), planned period (1960-1980), financial liberalization period (1981-2001), restructuring period (post-2002 period) and following form. These periods are shaped as a result of the effect of economic policies. The aim of this study is to examine the historical development in the banking sector in the first century of the Republic of Türkiye. In this context, deposit banks established during the banking period and development and investment banks were examined, and deposit banks operating in the 100th year of the Republic were examined in line with the changes that have occurred since their establishment, due to changes in title, ownership structure and field of activity, and merger. Banking history consists of the following stages, in order: getting out of the control of foreign capital in the establishment of the Republic, giving importance to banks in the creation of Turkish economic existence and the support of the state in the establishment of banks, implementation of liberal policies instead of statist policies, establishment of a system for the points indicated in the development plans, the effects of the restructuring period in banking and later.

Keywords: banking, history, Republic of Türkiye, first century

Jel Codes: G20, G21.

Araştırma ve Yayın Etigi Beyanı

Etik kurul kararı gerektirmemektedir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

M. E.A.'nın makaleye katkısı %100'dür.

Çıkar Beyanı

Üçüncü taraflar açısından çalışmada çıkar ilişkisi/çatışması bulunmamaktadır.

¹ Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Bulancak K.K. Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, Giresun / Türkiye, esra.atukalp@gmail.com, ORCID ID:0000-0001-8412-1448

1. Giriş

Bankalar, sağladıkları finansal hizmetlerin önemi ve finansal sistemdeki büyüklükleri nedeniyle sistemin önemli kurumları olarak nitelendirilmektedirler. Fon arz ve talebine aracılık fonksiyonunu üstlenen bankalar, bireylere ve işletmelere sundukları finansman imkânları, müşteri tercihleri ve şubelerinin ülke genelinde yaygınlığı nedeniyle diğer finansal kurumlar arasında daha aktif durumdadırlar. Bankalar ve buldukları ülkenin ekonomisi arasında çift yönlü bir etkileşim bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile bankaların ülke ekonomisi açısından önemi kadar, ülke ekonomisinin de bankaları etkilemesi kaçınılmazdır.

Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren bankalar tarihsel sürecinde önemli noktalardan geçmiş ve sonucunda da yeni düzenlemeler ve yapılanmalar yaşamıştır. Ülkelerarası ticaretin ve doğrudan yabancı yatırımların artması ile bunlara eşlik eden finansal serbestleşme süreci ve teknolojik gelişmeler, bu süreç çerçevesinde uluslararası finansal yatırımların artmasına neden olmuştur. Dış ticaret uygulamalarının etkisi de bankacılık sektörünü etkisi altına almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin birinci yüzyılında bankacılık sektörü, 1923-1944 dönemi (milli bankacılık dönemi); 1945-1959 dönemi (özel bankacılık dönemi); 1960-1980 dönemi (planlı dönem); 1981-2001 dönemi (finansal serbestleşme dönemi), 2002 sonrası dönem (yeniden yapılandırma dönemi) ve sonrası olarak ele alınabilir. Bu dönemler ekonomik politikalarının etkisi sonucunda da şekillenmiştir.

Söz konusu dönemler mevduat ve yatırım bankacılığına farklı ağırlıklarda önem verilmesi itibarıyla ele alınabilir. Bu kapsamda ayrıca milli ve ekonomik politikaların da yansımaları sonucu bankacılık sektörü yapılanmıştır. Cumhuriyetin başlangıcında İzmir İktisat Kongresi'nde söz konusu olan görüşler ulusal bankacılığın gelişmesine önem verildiğini göstermektedir. Takip eden dönemlerde ise bankacılık, uygulanan ekonomi politikası değişiklikleri, kalkınma planlarında ele alınan önceliklere erişimin sağlanması noktasında bankacılığa verilen önem, bankacılıkta yeniden yapılandırma döneminin etkileri ve sonrasında günümüze uzanan süreç olarak şekillenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde bankacılık sektörüne ilişkin tarihsel gelişimin ele alındığı bu çalışma, Cumhuriyet'in birinci yüzyılında bankacılık sektörüne ilişkin yapısal, düzenleyici bilgileri aktarması açısından katkı sağlamaktadır. Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonra 2. Bölümde Cumhuriyet döneminde bankacılık tarihsel olarak ele alınmıştır. Bu bölümde 1923'ten bu yana Cumhuriyetin birinci yüzyılında kurulan mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları, bankacılığa ilişkin bahsedilen dönemler itibarı ile kuruluşları kapsamında ele alınmıştır. Bölümde ayrıca Cumhuriyet'in 100. yılında faaliyet gösteren bankalar, unvan-mülkiyet yapısı-faaliyet alanı değişikliği ve birleşme gibi faktörler açısından incelenmiştir. Cumhuriyet döneminde söz konusu olan yasal düzenlemeler, düzenleyici kurumların kuruluşuna ilişkin tarihi bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın 3. ve son bölümü sonuç bölümü olarak düzenlenmiştir.

2. Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Yüzyılında Bankacılık Gelişimi

Cumhuriyet döneminde bankacılık tarihi, banka kuruluşları, birleşmeler, hisse devirleri, faaliyet alanı değişiklikleri şeklinde ele alınabilir. Bu başlık altında bankacılık dönemlerinde banka kuruluşları ve Cumhuriyet'in 100. yılında faaliyet gösteren bankalar, unvan-mülkiyet yapısı-faaliyet alanı değişikliği, birleşme gibi konular açısından incelenmiş olup, Cumhuriyet döneminde söz konusu olan yasal düzenlemelere, düzenleyici kurumların kuruluşuna ilişkin tarihi bilgilere de yer verilmiştir.

2.1. Bankacılık dönemlerinde bankaların kuruluşu

Cumhuriyet ile birlikte Türk bankacılığı dönemi, ekonomik politikaların bankacılık sektörünü etkilemesinin bir sonucu olarak farklı dönemlere ayrılabilir. Bu dönemler, milli bankacılığın önem kazandığı 1923-1944 dönemi, özel bankaların kuruluşunun yaygınlaştığı 1945-1959 dönemi; 1960-1980 dönemi (Planlı dönem); 1981-2001 finansal serbestleşme dönemi, 2002 sonrası yeniden yapılandırma dönemi ve sonrası şeklinde ele alınabilir (Atukalp ve Karakaya, 2020, s. 73).

Cumhuriyet dönemi için söz konusu olan dönemlerde banka kurulması, birleşme, mülkiyet yapısındaki değişiklik, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'ye devir, faaliyetin son bulması şeklinde ele alabileceğimiz geniş ölçekte bir tarihçe bulunmaktadır. Türkiye'de Cumhuriyet döneminde kurulan mevduat ve yatırım bankaları Tablo 1'de yer almaktadır. Tablo 1'de kuruluşuna ilişkin bilgilerin yer aldığı bankalardan bir kısmına ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

- 1923-1944 dönemi, yerel bankalar kurulduğu 1923-1932 ve kamu bankalarının kurulduğu 1933-1944 dönemi şeklinde ele alınabilir. Cumhuriyetin başlangıcında Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi'nde Atatürk'ün milli hakimiyet için en kuvvetli temelini ekonomi olduğu (atam.gov.tr), milli egemenliğin ekonomik egemenlik ile pekiştirilmesi (ataturkansiklopedisi.gov.tr) görüşü doğrultusunda hareket edilmiştir. Bu kapsamda ulusal bankacılığın gelişmesine, yabancı sermayenin kontrolünden kurtulmak için ve Türk iktisadi varlığının oluşturulmasında bankaların gerekliliğine önem verilmiş olup, kredi, sanayi, ziraat ve ticaret işlerinde devletin himayesinin gerekliliği ve sadece özel teşebbüsle bankaların oluşturulamayacağı ve bankaların kurulmasında devletin desteğinin öneminden bahsedilmiştir (Zarakolu, 1974, s. 18).

Kongrede alınan kararların uygulanması sonucunda ticaret bankası olarak Türkiye'nin özel sermaye ile kurulan ilk büyük bankası unvanına sahip olan Türkiye İş Bankası (1924), sanayi bankası olarak da Türkiye Sanayi ve Maden Bankası (1925) kurulmuştur (Artun, 1983, s.42). Ülkenin sınai gelişiminde önemli rol oynamış olan, Türkiye İş Bankası bu kapsamda, tarım, sınai, madencilik, enerji, bayındırlık işleri, sigortacılık, turizm, ihracat gibi birçok alanda işletme kurmuş ve yatırımlara katılmıştır (Zarakolu, 1974, s. 21).

- Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında bankacılık alanındaki en önemli gelişmelerin başında 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kurulması gelmektedir.

- Döneme ilişkin kuruluşunda bahsedilecek bir diğer banka Sümerbank'tır. Banka, Devlet Sanayi Ofisi'nden devraldığı fabrikaları işletmek; devlet sermayesi ile sanayi kuruluşu kurmak ve yönetmek; sanayi kesimi için nitelikli eleman yetiştirmek, sanayi kuruluşlarına kredi sağlamak olarak sıralanabilecek işlemleri yapmıştır. Bu kapsamda dönemde kurulmuş ilk kamu bankası olan Sümerbank. 1. Beş Yıllık Sanayi Planı'nda kurulması istenen 20 fabrikanın önemli bir bölümünü kurmuş veya kurulmasına iştirak sağlamıştır (Zarakolu, 1974, ss. 39-40). Sümerbank'tan sonra belediyelerin imar faaliyetlerinin finansmanı amacıyla, kamusal sermaye ile Belediyeler Bankası kurulmuştur (Çivi, 1985, s. 101).

Dönemin önemli bankacılık gelişmelerinden bir diğeri Etibank'ın kurulmasıdır. Bankanın görevleri olarak, Türkiye'nin toprak altı servetlerini rasyonel bir şekilde değerlendirmek; elektrik üretim ve dağıtım imtiyazına sahip olmak ve işletmek, işlevleri doğrultusunda ticari teşebbüsler kurmak ve teşebbüslere iştirak etmek olarak belirlenmiştir (Akgüç, 1992, s. 32). Etibank, kalkınmada ekonomik alt yapının oluşturulmasında yeraltı kaynaklarının üretilmesi, pazarlanması, santrallerin inşası, elektrik enerji üretimi gibi konularda etkin rol oynamıştır (TBB, 2023b.)

- İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de ve dünyada, siyasal ve ekonomik alanda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Savaştan sonra yurtiçi ve yurtdışı etkenler sonucu devletçi iktisat politikaları yerine liberal politikalar uygulanmıştır (Şahin, 2012, s. 98). Söz konusu ekonomik politika değişikliği bankacılık alanında da etkisini göstermiş olup, özel sermaye yatırımları önem kazanmıştır. Özel bankacılığın geliştiği bu dönem, banka sermayelerinin, mevduat ve kredi toplamının, şube sayısının önemli artışlar gösterdiği yıllar olmuştur (Artun, 1983, ss. 46-47). Piyasa için üretimin genişlemesi, ekonomide para ve kredi ihtiyacını artırmış, bu doğrultuda bankacılık alanında yapılan yatırımların getirisi yükselmiş, özel bankacılık hızla önem kazanmaya başlamıştır (Keskin vd., 2008, s. 6).

- Dünya Bankası'nın desteği ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve mevduat bankalarının işbirliğiyle Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın (Türkiye'nin ilk özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankası olarak) kuruluşu; şeker sektörü ve şeker pancarı üreticisinin finansmanını sağlamak amacıyla Şekerbank kuruluşu döneme denk gelmektedir (TBB, 2023a)

- Planlı dönem olarak ifade edilen dönemin bankacılık alanında belirgin özelliği, kalkınma planlarında işaret edilen noktalara yönelik bir sistemin uygulanmasıdır. Bankacılık sektörünün sınırlı kaynaklarının mevcut bankalar aracılığıyla planlar doğrultusunda dağılımı sağlamaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda da bazı özel durumlar dışında yeni ticaret bankalarının kurulmasının önüne geçilmiş olup, yeni yabancı banka kurulması bu düzenleme dışında bulunmaktadır (Başar ve Coşkun, 2006, s. 30; Özince, 2008, s. 28). Dönem için öte yandan çok şubeli bankacılığa yönelimin bulunduğu, ayrıca yerel bankaların kapandığı ifade edilebilir (Parasız, 2009, s. 109).

Kalkınma programlarının başarı ile uygulanması için iktisadi kalkınma hızı doğrultusunda ve ekonominin istenilen yönlerde büyümesinin sağlanması için, kredi kuruluşlarının geliştirilmesine ve söz konusu kuruluşların tasarruf teşviki doğrultusunda donatılmasına önem verilmiştir. Bu önem doğrultusunda planlı dönemde yatırım bankalarının geliştirilmesinin gerekliliği ileri sürülmüştür (1. BYKP, s. 113). Planlı dönemde kurulan yatırım bankalarına örnek olarak, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası verilebilir. Bankanın amacı, Türkiye'nin hızla ve yurt yüzeyine yaygın sanayileşmesidir (Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası Kuruluşuna Dair Kanun Hükmünde Kararname, Md. 3).

Tablo 1. Türkiye Cumhuriyeti Bankacılık Dönemlerinde Kurulan Mevduat - Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Dönem	Banka Adı	Yıl	Banka Adı	Yıl
Yerel Bankacılık	Akhisar Tütüncüler Bankası (Türkiye Tütüncüler Bankası Yaşarbank A.Ş.)	1924	Trabzon Tasarruf ve İktisat Sandığı (Trabzon Bankası)	1928
	Türkiye İş Bankası	1924	Trabzon İktisat Ltd. Şti. (Karadeniz Bankası)	1928
	Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası *	1925	Bor Esnaf Bankası	1928
	Türk Ticaret ve Sanayi Bankası	1925	Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası	1928
	Karaman Çiftçi Bankası	1925	Şarkikaraağaç Bankası (Sağlık Bankası)	1928
	İstanbul Esnaf Bankası	1925	Türkiye İmar Bankası	1928
	Aksaray Halk İktisat Bankası	1926	İzmir Esnaf ve Ahali Bankası (Egebank)	1928
	Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası	1926	Elazığ İktisat Bankası (Ortadoğu İktisat Bankası)	1929
	Eskişehir Bankası	1926	Lüleburgaz Birlik Ticaret Bankası	1929
	Denizli İktisat Bankası (İktisat Bankası)	1927	Mersin Ticaret Bankası	1929
	Akseki Ticaret Bankası	1927	Üsküdar Bankası	1929
	Nevşehir Bankası	1927	Kastamonu Bankası	1930
	Ermenak Ahali Bankası	1927	Diyarbakır Bankası	1931
	Kocaeli Halk Bankası (Kocaeli Bankası)	1927	Kırşehir Bankası	1931
	Emlâk ve Eytam Bankası	1927	Efesbank	1932
Kamu Bankacılığı	Sümerbank	1933	Denizbank	1937
	Belediyeler Bankası	1933	Halk Bankası	1938
	Etibank	1935		

Tablo 1. (Devamı)

Dönem	Banka Adı	Yıl	Banka Adı	Yıl
Özel Sermaye Bankacılığı	Yapı ve Kredi Bankası	1944	Türk Yapı Bankası	1954
	Türkiye Garanti Bankası	1946	İşçi Kredi Bankası	1954
	Akbank	1948	Türkiye Vakıflar Bankası	1954
	Niğde Bankası	1948	Buğday Bankası	1955
	Tutum Bankası	1948	Pamukbank	1955
	Türkiye Kredi Bankası	1948	Türkiye Turizm Bankası	1955
	Türkiye Eski Muharipler Bankası	1949	Raybank	1956
	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası *	1950	Esnaf Kredi Bankası	1957
	Göynük Sanayi ve Kredi Bankası	1957	İzmir Halk Sandığı	1957
	Denizcilik Bankası	1952	Maden Kredi Bankası	1957
	Doğubank	1952	Türkiye Muallimler, Memurlar ve Subaylar Bankası	1957
	Pancar Kooperatifleri Bankası (Şekerbank)	1953	Türkiye Öğretmenler Bankası	1958
	Türk Ekspres Bankası	1953	Çaybank	1958
	Demirbank	1953	Sanayi Bankası	1958
	İstanbul Bankası	1953		
	Planlı Ekonomi	Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası	1960	Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası
Sınai Yatırım ve Kredi Bankası *		1963	Türkiye Maden Bankası * (a)	1968
Devlet Yatırım Bankası *		1964	Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası *	1975
Anadolu Bankası		1962	Arap-Türk Bankası	1976
Finansal Serbestleşme	Türkiye İthalat ve İhracat Bankası (Impexbank)	1984	Türkiye Konut Endüstri ve Ticaret Bankası	1992
	Adabank	1985	Alternatifbank	1992
	Bnp-Ak Bankası	1985	Banka Ekspres	1992
	Chemical Mitsui Bank	1985	Park Yatırım Bankası *	1992
	Tekstil Bank	1986	Tat Yatırım Bankası *	1992
	Finansbank	1987	Eurocredit Türk Fransız Ticaret Bankası	1993
	Netbank	1987	İstanbul Takas ve Saklama Bankası *	1995
	Yatırım Bank *	1987	Ege Giyim Sanayicileri Yatırım Bank *	1995
	Türkiye İhracat Kredi Bankası *	1987	Denizbank	1997
	Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası (TYT Bank)	1988	GSD Yatırım Bankası *	1998
	Türk Merchant Bank *	1988	Okan Yatırım Bankası *	1998
	Birleşik Türk Körfez Bankası	1988	Diler Yatırım Bankası *	1998
	Birleşik Yatırım Bankası *	1989	Süzer Yatırım Bankası *	1998
	Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası *	1989	Çalık Yatırım Bankası *	1999
	Avrupa Türk Yatırım Bankası *	1990	Toprak Yatırım Bankası *	1999
	Midland Bank	1990	Nurol Yatırım Bankası *	1999
	Toprakbank	1992		

Tablo 1. (Devamı)

Dönem	Banka Adı	Yıl	Banka Adı	Yıl
Yeniden Yapılandırma ve Somrası	Citibank	2003	Golden Global Yatırım Bankası *	2019
	Odea Bank	2011	D Yatırım Bankası *	2020
	Bank of Tokyo- Mitsubishi UFJ Turkey	2013	Destek Yatırım Bankası *	2021
	Rabobank	2013	Misyon Yatırım Bankası *	2021
	Bank of China Turkey	2016	Tera Yatırım Bankası *	2021

Kaynak: TBB, 2023a; TBB, 2023b; Akgüç, 1975, ss. 19-20; Akgüç, 1992, s. 63.

7129 sayılı Bankacılık Kanunu (1958) Md. 3 ile bankaların A.Ş. şeklinde kurulmaları şartı getirilmiştir.

* Kalkınma ve yatırım bankası

(a) Faaliyete geçmemiş ve 1974 yılında tasfiyeye gitmiştir

Finansal serbestleşme dönemi yabancı bankaların kurulmasının elverişli hale geldiği, bankacılığın dışarı açıldığı, yeni ticaret bankalarının kurulmasına izin verildiği, batık kredi sorunun arttığı, bankacılık alanında teknolojik gelişmelerin kullanıldığı dönem olarak ifade edilebilir (Akgüç, 1992, ss. 73-77).

Yeniden yapılandırma dönemi olarak tanımlanan dönemde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın temel prensiplerinin kararlılıkla uygulanmasının etkisi sonucu bankacılık sisteminde olumlu gelişmeler meydana gelmiştir (Keskin vd., 2008, s. 20). Yeniden yapılandırma dönemini takip eden dönemde yabancı bankaların kuruluşu, mülkiyet yapısındaki değişiklikler ve devirlerin meydana gelmesi dikkat çekmektedir.

Türkiye'de bankalar mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankaları biçiminde sınıflandırılmaktadır. Bankacılık tarihi ele alındığında 1983 yılında ÖFK'lerin kurulmasına ilişkin karar alınmıştır (RG 1984). ÖFK'lerin kuruluş, organ ve faaliyetlerine ilişkin tüm kararlar ilgili Resmi Gazete'de yer almaktadır. Bu kapsamda ilk katılım bankası 1985 yılında faaliyetine başlamıştır (TKBB, 2023a). ÖFK'lerin unvanı 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile Katılım Bankası olarak değiştirilmiştir (5411 sayılı Bankacılık Kanunu, Md. 169; Geçici Md. 3). TKBB verilerine göre 2023 yılında Albaraka Türk, Türkiye Emlak, Hayat Finans, Kuveyt Türk, T.O.M., Türkiye Finans, Vakıf, Ziraat Katılım Bankası A.Ş. şeklinde sıralayacağımız 8 adet katılım bankası bulunmaktadır (TKBB, 2023b). Söz konusu bankalardan ikisi (Hayat Finans ve T.O.M.) Mart 2023 itibarıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan henüz faaliyet izni almışlardır (BDDK, 2023a; BDDK, 2023b).

Günümüzü de içine alan süreçte bankacılık sektöründe teknolojik değişim, gelişime ve dolayısıyla müşteri taleplerine uyum amacı ve artan rekabetin etkisi, bankaları dijital uygulamalara yöneltmiştir. Bankacılık sektörünün dijital uygulamaları kullanma noktasında sahip olduğu gereklilik ve eğilim ile bağlantılı olarak dijital uygulamalar bankacılık sektöründe yaygın kullanım alanı bulmaktadır. Dijital araçlar, kullanım amaçları değişmekle birlikte bankacılık işlemlerinde tercih edilmekte ve banka müşterilerinin işlemlere erişiminde kolaylık sağlamaktadır.

2.1. Bankalarda meydana gelen değişiklikler

Cumhuriyet döneminde kurulan söz konusu bankalarda unvan değişikliği, mülkiyet yapısı değişikliği, faaliyet alanı değişikliği, birleşme gibi nedenlerle değişiklikler söz konusu olmuştur. Cumhuriyet döneminde kurulan bankalardan günümüz itibarıyla faaliyet gösteren ve söz konusu değişikliklere tabi olmuş mevduat bankalarına ilişkin bahse konu değişiklikleri içeren tarihsel süreç Tablo 2'de düzenlenmiştir.

Tablo 2. Cumhuriyet'in 100. Yılında Faaliyet Gösteren Mevduat Bankalarına İlişkin Söz Konusu Değişiklikler

Banka	Değişiklik
Akbank T.A.Ş.	1948 yılında kurulan bankaya 2005'te Ak Uluslararası Bankası A.Ş. devir olmuştur.
Alternatifbank A.Ş.	Bankanın hisselerinin %80'ine sahip olan Anadolu Grubu tarafından bankanın çoğunluk hisseleri 2013 yılında Commercial Bank of Qatar'a (Katar) devredilmiş ve banka yabancı sermayeli banka grubuna geçmiştir.
Anadolubank A.Ş.	Etibank Bankacılık A.O.'nun varlıkları bölünerek Denizbank A.Ş. ve AnadoluBank A.Ş. adlı iki yeni banka kurulmuştur.
Burgan Bank A.Ş.	1992 yılında faaliyetine başlayan Bank Ekspres A.Ş. 1998 yılında Fon'a devredilmiş, 2001 yılında Tekfen Holding tarafından satın alınarak özel sermayeli mevduat bankaları grubuna geçmiştir. 2001 yılında "Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası A.Ş." Bank Ekspres A.Ş.'ye devredilmiş ve iki banka birleştirmiştir. Bankanın unvanı 2001 yılında "Tekfenbank A.Ş." olarak değiştirilmiştir. 2007 yılında bankanın hisselerinin %70'i Eurobank EFG Holding SA (Lüksemburg) tarafından devralınmış, banka yabancı sermayeli bankalar grubuna geçmiştir. Bankanın ticari unvanı 2008 yılında "Eurobank Tekfen A.Ş." olarak değiştirilmiştir. 2012 yılında bankanın hisselerinin %99,26'sı Burgan Bank S.A.K. (Kuveyt) tarafından devralınmış ve bankanın unvanı 2013 yılında "Burgan Bank A.Ş." olarak değiştirilmiştir.
Denizbank A.Ş.	1997 yılında faaliyetine başlayan bankaya, 2002 yılında Milli Aydın Bankası T.A.Ş. devir olmuştur. Bankanın %74,99 hissesi 2006 yılında Dexia Participation Belgique S.A.'ya (Belçika - Fransa) satılmış, yabancı sermayeli bankalar grubuna geçmiştir. 2012 yılında, Dexia Participation Belgique S.A.'ya ait hisseler Sberbank Russia (Rusya) tarafından devralınmıştır. 2019 yılında söz konusu hisseler, Emirates NBD Bank PJSC'ye (Birleşik Arap Emirlikleri-Dubai) devredilmiştir.
Deutsche Bank A.Ş.	1988 yılında Türk Merchant Bank A.Ş. unvanı ile kalkınma ve yatırım bankası olarak faaliyetlerine başlayan bankanın unvanı, 1997 yılında Bankers Trust A.Ş., 2000 yılında Deutsche Bank A.Ş. olarak değiştirilmiştir. Banka 2004 yılında mevduat kabul etme yetkisi almış ve yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları grubundan, yabancı sermayeli mevduat bankaları grubuna geçmiştir.
Fibabanka A.Ş.	1991 yılında Manufacturers Hanover Bank A.Ş. unvanı ile Türkiye'de kurulan yabancı sermayeli bankanın unvanı 1992 yılında Chemical Bank A.Ş. olmuştur. Bankanın unvanı 1992 yılında Sitebank A.Ş. olarak değişmiş ve özel sermayeli mevduat bankaları grubuna geçmiştir. Banka 2001 yılında Fon'a devredilmiştir. Hisselerinin 2002 yılında Novabank S.A.'ya devri sonucu banka, yeniden yabancı sermayeli bankalar grubuna geçmiştir. Unvanı, 2003 yılında BankEuropa A.Ş., 2006 yılında ise Millennium Bank A.Ş. olarak değiştirilmiştir. Banka 2010 yılında, Credit Europe Bank N.V.'ye (Hollanda) satılmış, unvanı 2011 yılında Fibabanka A.Ş. olarak değiştirilmiştir. 2012 yılında bankanın hisselerinin %97,63'ü Fiba Holding tarafından alınarak, banka özel sermayeli bankaları grubuna geçmiştir.
HSBC Bank A.Ş.	1990 yılında Midland Bank A.Ş. olarak kurulan bankanın unvanı 1999 yılında, HSBC Bank A.Ş. olarak değiştirilmiştir. Banka 2001 yılında Demirbank T.A.Ş.'yi devralmıştır.
ICBC Turkey Bank A.Ş.	1986 yılında Tekstil Bankası A.Ş. unvanıyla kurulan özel sermayeli bankanın hisselerinin %75,50'sinin Industrial and Commercial Bank of China Limited (Çin Halk Cumhuriyeti) tarafından 2015 yılında devralınması sonucu, banka yabancı bankalar grubuna geçmiştir. Unvanı ICBC Turkey Bank A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
ING Bank A.Ş.	1990 yılında The First National Bank of Boston A.Ş. unvanı ile kurulan bankanın unvanı, 1991'de Türk Boston Bank A.Ş. olarak değiştirilmiştir. Banka 1994 yılında Oyak Grubu tarafından alınarak, unvanı 1996 yılında Oyak Bank A.Ş. olarak değiştirilmiş ve özel sermayeli mevduat bankaları grubuna geçmiştir. 2002 yılında Sümerbank A.Ş., Oyak Bank A.Ş.'ye devredilmiştir. 2007 yılında Oyak Bank A.Ş.'nin tamamı, ING Bank N.V.'ye (Hollanda) devredilmiştir. Yabancı sermayeli mevduat bankaları grubuna geçen bankanın unvanı 2008 yılında ING Bank A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
MUFG Bank Turkey A.Ş.	2013 yılında Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş. unvanı ile kurulan bankanın unvanı 2018 yılında MUFG Bank Turkey A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
QNB Finansbank A.Ş.	1987'de Finans Bank A.Ş. unvanıyla kurulmuştur. 2003 yılında Fiba Bank A.Ş.'yi devralmıştır. Banka hisselerinin, 2006 yılında National Bank of Greece S.A.'ya (Yunanistan), 2016 yılında Qatar National Bank S.A.Q.'ya (Katar) devri gerçekleşmiştir. Bankanın unvanı 2018 yılında QNB Finansbank A.Ş. olarak değiştirilmiştir.

Tablo 2. (Devamı)

Banka	Değişiklik
Turkland Bank A.Ş.	1986'da kurulan banka, 1991 yılında "Bank of Bahrain and Kuwait A.Ş.", 1992 yılında "Tasarruf ve Kredi Bankası A.Ş." unvanını almış ve bu şekilde özel sermayeli mevduat bankaları grubuna geçmiştir. 1994 yılında unvanı "Garanti Yatırım ve Ticaret Bankası A.Ş." olarak, 1997 yılında ise MNG Bank A.Ş. olarak değişmiştir. 2006 yılında banka hisselerinin %50'si Arap Bank plc. ve %41'i BankMed tarafından devralınmış ve banka yabancı sermayeli bankalar grubuna geçmiş ve bankanın unvanı Turkland Bank A.Ş. olmuştur.
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	Mahalli bir banka olarak Kocaeli Halk Bankası T.A.Ş. unvanı altında 1927 yılında kuruluş iken, 1982 yılında unvanı Türk Ekonomi Bankası A.Ş. olarak değiştirmiştir. 2005 yılında bankanın ana ortağının hisselerinin %50'si BNP Paribas'a devredilmiştir. 2009 yılında BNP Paribas Grubu Fortis Bank Türkiye'nin de büyük ortağı haline gelmiştir. 2011 yılında TEB ile Fortis Bank A.Ş., TEB çatısı altında birleşmiştir.
Türk Ticaret Bankası A.Ş.	Banka 1997 yılında Fon'a devredilmiştir. 2001 yılında bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılmıştır. Banka 2021 yılında yeniden faaliyet izni alarak, 2022 yılında faaliyetlerine başlamıştır.
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Banka 1937'de İktisadi Devlet Teşekkülü statüsü kazanmış ve "Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası" unvanını almıştır. 2001 yılında Türkiye Emlak Bankası A.Ş., T.C. Ziraat Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir. Türkiye Emlak Bankası A.Ş.'nin T.C. Ziraat Bankası A.Ş. şubesi olarak faaliyet göstermeye başlayan 96 şubesi Türkiye Halk Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946 kurulan Türkiye Garanti Bankası A.Ş. 2001 yılında Osmanlı Bankası A.Ş.'yi bünyesine almıştır. 2005 yılında başlayan farklı şirketlere hisse devirleri sonrasında Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (İspanya) 2015 yılında, hakim ortak olmuş ve yabancı mevduat bankaları grubuna geçmiştir.
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Halk Bankası ve Halk Sandıkları Kanunu ile Türkiye Halk Bankası kuruluş süreci 1933'te başlamış ve 1938'de faaliyete geçmiştir. Halk Sandıkları, 1963'te Türkiye Halk Bankası şubelerine devir suretiyle kapatılmıştır. 1992'de Türkiye Öğretmenler Bankası, 1993'te Sümerbank, 1998'de Etibank, 2001'de Türkiye Emlak Bankası A.Ş.'nin 96 şubesi, 2004'te Pamukbank T.A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944 yılında kurulan bankanın %57,43 oranındaki banka hisseleri Koçbank A.Ş.'nin mülkiyetine geçmiştir. Koçbank A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'ye, tüzel kişiliğinin sona erdirilmesi suretiyle 2006 yılında devredilmiştir.

Kaynak: TBB, 2023a

* Mülkiyet yapısında değişikliğe neden olmayan hisse devirlerine tabloda yer verilmemiştir.

2.2. Bankacılık sisteminde hukuki düzenlemeler ve düzenleyici kurumların kuruluşu

Bankacılık sisteminde Cumhuriyet döneminde söz konusu olan yasal düzenlemeler, düzenleyici kurumların kuruluşuna ilişkin tarihi bilgiler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Cumhuriyet Dönemindeki Hukuki ve Mesleki Yapılanmalar

Yıl	İşlem
1933	2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu
1936	2999 sayılı Bankalar Kanunu
1958	7129 sayılı Bankalar Kanunu
1958	Türkiye Bankalar Birliği'nin (TBB) kuruluşu.
1981	2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu
1985	3182 sayılı Bankalar Kanunu
1999	4389 sayılı Bankalar Kanunu
1999	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kuruluşu
2000	BDDK'nın faaliyete başlaması.
2001	Özel Finans Kurumları (ÖFK) Birliği kuruluşu
2005	5411 sayılı Bankacılık Kanunu
2005	ÖFK Birliği'nin Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) unvanını alması.
2012	6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu

Tablo 3'te yer alan kurumlara ilişkin açıklayıcı bilgiler şu şekilde ifade edilebilir:

BDDK, Bankacılık Kanunu ve mevzuatla kendisine verilen düzenleme ve denetlemeyle ilgili görev ve yetkileri kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak yerine getirmektedir. Kurum kamu tüzel kişiliğini haiz olup, idarî ve malî özerkliğe sahiptir (5411 sayılı Bankacılık Kanunu, Md. 82).

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) Bankacılık Kanunu ve ilgili diğer mevzuat ile verilen yetkiler çerçevesinde tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla, mevduatın ve katılım fonlarının sigorta edilmesi, TMSF bankalarının yönetilmesi, malî bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılma-devir-birleştirilme-satış ve tasfiye işlemleri, TMSF alacaklarının takip ve tahsili işlemleri gibi görevlere sahiptir. TMSF de kamu tüzel kişiliğini haiz, idarî ve malî özerkliğe sahip bir kurumdur (5411 sayılı Bankacılık Kanunu Md. 111). Kredi kuruluşlarının nezdindeki resmi kuruluşlar, kredi kuruluşları ve finansal kuruluşlara ait olanlar haricindeki tüm mevduat ve katılım fonları, TMSF tarafından sigorta edilmektedir (5411 sayılı Bankacılık Kanunu, Md. 63).

Bankacılığa ilişkin kuruluş birlikleri olarak TBB ve TKBB bulunmaktadır. Mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları, tüzel kişiliği haiz ve kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan TBB'ye; katılım bankaları ise aynı nitelikteki TKBB'ye, faaliyet izni aldıkları tarihten itibaren bir ay içinde üye olmak zorundadır (5411 sayılı Bankacılık Kanunu, Md. 79). Birliklerin mesleğin gelişmesini temin etmek, meslek ilkelerini belirlemek suretiyle bankaların ekonominin ihtiyaçlarına uygun olarak çalışmalarını sağlamak, üye banka mensuplarının uyacakları meslek ilkeleri ve standartlarını belirlemek başta olmak üzere görev ve yetkileri bulunmaktadır (5411 sayılı Bankacılık Kanunu, Md. 80).

Bankacılık, risk yönetimi uygulama ve teknikleri, denetim yaklaşımında gelişmeler yaşanmıştır. Bankacılık Düzenlemeleri ve Gözetim Uygulamaları Komitesi bankacılık alanında getirdiği standartlar ile bankaların olası risklere, krizlere karşı tedbirli ve güçlü bir yapıda olmalarını amaçlamıştır. Komitenin güçlü bankacılık için yayınladığı Basel I, Basel II ve Basel III Kriterleri Türkiye'de de uygulanmıştır (Cicoğlu ve Çil, 2019, s. 83).

3. Sonuçlar

Bankalar, kaynak sağlamaları, aracılık fonksiyonları vb. faaliyetleri nedeniyle finansal sistemlerde ve ülke ekonomilerinde çok önemli bir yere sahiptir. Bankaların faaliyetleri ve bankacılık sektörü, ekonomi politikalarının, uluslararası ekonomik değişikliklerin, ülkelerin kalkınmaya ilişkin önceliklerinin etkisiyle şekillenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde de bankacılık sektörü benzer yapılanma dönemlerini yaşamıştır. Cumhuriyet'ten önce modern anlamda bankacılık faaliyetlerine çok rastlanmamakta, dönemde mevcut bulunan bankacılık faaliyetleri ve finansal faaliyetler de yabancılar tarafından yürütülmekte idi. Cumhuriyet ile birlikte ulusal bankalar atılım göstermiş olup, Türk iktisadi varlığının oluşturulmasında ve yabancı sermayenin kontrolünden kurtulmak için bankaların önemi ortaya konulmuştur. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, 1923-1944 olarak ele alınan bankacılık döneminde devlet desteği ile bankaların kuruluşunun önemi ele alınmıştır. Türkiye'nin kredi piyasasını düzenlemek ve milli bankacılığın gelişimi açısından bankalar kurulmuş ve bu kapsamda söz konusu amaç doğrultusunda etkili olmuştur.

1945-1959 döneminde meydana gelen ekonomik politika değişikliği bankacılık alanında da etkisini göstermiştir. Liberal politikaların uygulandığı dönemde özel sermaye yatırımları önem kazanmış ve bu yatırımların teşviki amacıyla bankalar kurulmuştur. Planlı ekonomi dönemi olarak ele alınan 1960-1980 döneminde kalkınma planlarında ele alınan hususlara yönelik bir sistem uygulanmıştır. Söz konusu dönemler mevduat ve yatırım bankacılığına farklı ağırlıklarda önem verilmesi itibariyle ele alınabilir.

Finansal serbestleşme dönemi yabancı bankaların kurulmasının elverişli hale geldiği, bankacılığın dışa açıldığı dönem olarak ele alınabilir. Bankacılık sektörünü oldukça etkileyen Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizi sonrasında bankalara ilişkin düzenlemeleri gerçekleştirmek için Bankacılık Sektörü Yeniden

Yapılandırma Programı hazırlanmıştır. Ekonomide ve bankacılık sisteminde olumlu yönde gelişmeler meydana gelmiştir.

Yeniden yapılandırma dönemin sonrasında bankacılık sektöründe bankaların birleşmesi, hisse devri gibi nedenlerle yapı değişiklikleri yaşadığı ve yabancı bankaların kurulduğu, ulusal sermaye ile kurulan birkaç bankanın ise kalkınma ve yatırım bankası olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Akgüç, Ö. (1975). *Cumhuriyet döneminde bankacılık alanında gelişmeler* (Türkiye Bankalar Birliği Yayın No:71). Ankara
- Akgüç, Ö. (1992). *100 soruda Türkiye’de bankacılık*. Gerçek Kitabevi.
- Artun, T. (1983). *İşlevi, gelişimi, özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de bankacılık*. Tekin Kitabevi.
- Atatürk Ansiklopedisi. *Türkiye iktisat kongresi*. 30.07.2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-iktisat-kongresi/> adresinden alındı.
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı. *Türkiye iktisat kongresi’ni açış söylevi / İzmir*. 30.07.2023 tarihinde <https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/turkiye-iktisat-kongresini-acis-soylevi-izmir> adresinden alındı.
- Atukalp, M. E. ve Karakaya, A. (2020). *Bankacılık sistemi ve rekabet Türkiye’deki mevduat bankalarından deliller*. Ekin Yayınevi.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2005). *5411 sayılı bankacılık kanunu*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5411.pdf>
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2023a). *10543 sayılı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu kararı*. <https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/DokumanGetir/1169>
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2023b). *10561 sayılı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu kararı*. <https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/DokumanGetir/1172>
- Başar, M., ve Coşkun, M. (2006). *Bankacılık uygulamaları* (Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1711). Eskişehir.
- Cicoğlu, Ş. ve Çil, C. G. (2019). Türkiye’de uygulanan Basel Kriterleri ve Basel III kriterlerinin Türk finans sistemine etkileri. *Politik Ekonomik Kuram*, 3(1), 83-104. <https://doi.org/10.30586/pek.559663>
- Çivi, H. (1985). *Türkiye’de bankacılık teori, uygulama ve sonuçları*. Fon Matbaası.
- Keskin, E., İnan, E.A., Mumcu M., ve Erdönmez, P. (2008). *50. yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de bankacılık sistemi “1958-2007”* (Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 262). İstanbul. <https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/808/2tbb50yil.pdf>
- Özince, E. (2008). Finansal sektör – uluslararası gelişmeler ve Türkiye deneyimi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 40, 24-44.
- Parasız, İ. (2009). *Para banka ve finansal piyasalar*. Ezgi Kitabevi.
- Resmi Gazete. (1984). 24.02.1984 tarih ve 18323 sayılı. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18323.pdf>
- Şahin, H. (2012). *Türkiye ekonomisi*. Ezgi Kitabevi
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2023a). *TBB tarihsel bilgiler faaliyet gösteren bankalar*. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/1360/Faaliyet_Gosteren_Bankalar.xlsx
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2023b). *TBB tarihsel bilgiler faaliyeti sona eren bankalar*. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/1362/Faaliyeti_Sona_Eren_Bankalar.xlsx
- T.B.M.M. (1975). *Devlet sanayi ve işçi yatırım bankası kuruluşuna dair kanun hükmünde kararname* (11.11.1975 tarih ve 13 sayılı, Md. 3). <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem21/yil01/ss155m.htm>
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Birinci beş yıllık kalkınma planı (1963-1967)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf
- T.C. Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi. (1955). *Bankalar kanunu lâihası ve muvakkat encümen mazbatası*. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d11/c004/tbmm11004078ss0121.pdf>
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB). (2023a). *Tarihçe*. <https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/hakimizda/tarihce-856934>
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB). (2023b). <https://tkbb.org.tr/banka-bilgileri#1728>
- Zarakolu, A. (1974). *Cumhuriyetin 50. yılında memleketimizde bankacılık*. (Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 61). Ankara.